

ARTNER ANNAMÁRIA

A kínai működőtőke-kivitel és Kelet-Európa

A kínai működőtőke 2002 óta nagy lendülettel áramlik ki a világba. Ezt a kiáramlást a kínai állam erőskezű politikája vezérli, az ország gazdasági fejlődésének és nemzetközi szerepének központilag meghatározott irányja alapján. Ezen a bázison a kínai vállalatok elsősorban a nyersanyag- és energiaforrásokat, valamint a fejlett technológiát keresik hagyományos nyereségrealizáló szempontjaik mellett. Bár a kínai működőtőke nagyrészt nem Európába és ezen belül nem a keleti-európai országokba áramlott – a kínai vállalatok Afrikát, Délkelet-Ázsiát és Latin-Amerikát részesítik előnyben –, az utóbbi időben a földrész jelentősége egyre növekszik a kínai befektetők szemében, köszönhetően a kelet-európai tőkeimportot ösztönző gazdaságpolitikának. Magyarország mint régióbeli elosztóközpont és a kutatás-fejlesztési bázis lehet vonzó a kínai vállalatok számára.*
Journal of Economic Literature (JEL) kód: F21.

A kínai működőtőke-export legfrissebb trendjei

1979 óta a kínai működőtőke-kivitel nagy utat tett meg: az 1980-as évek folyamán évről évre nőtt, 1991-ben már közel járt az egymilliárd dollárhoz. 1992-es év nagy ugrást eredményezett, a kivitel elérte a 4 milliárd dollárt. Ekkortól a szabályozásban bizonyos visszalépés következett be, úgynevezett formalizált állami szigor működött (Artner [2008]), amit nagyrészt a korábbi időszakban ingatlan- és egyéb spekulációs célú (vagy annak bizonyuló) befektetéseken realizált komoly veszteségek indokoltak.

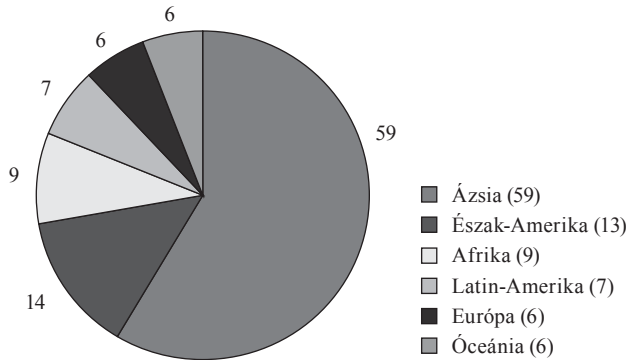
A korlátozások (egymillió dollárt meghaladó befektetésekre dupla engedélyt kellett kérni) 1994-től visszafogták a tőkekiáramlást, de ezek szintje még így is jóval meghaladta az 1992 előtti. Az 1997–1998. évi délkelet-ázsiai válság idején különösen jó lehetőség adódott a régióban való terjeszkedésre. A kínai működőtőke-kivitel számára Ázsia ma is fontos, de ebben az időben különösen kimagasló szerepet játszott (1. ábra).

Az ázsiai válságot követően és nem függetlenül az észak-amerikai információtechnológiai boom lecsengésétől, 1999–2000-ben a kínai működőtőke-export jelentősen visszaesett. Újabb lendületet a szabályozás változása hozott: már 1999-ben – a 2002-ben meghirdetett *Go global* stratégia előszeleként – újra liberalizálttá vált a kivitel. A nyitásról a kínai kommunista párt kongresszusa döntött 2002-ben, az új gazdaságpolitika intézményi háttere pedig már 2004-től kialakult (a kormány korábbi beruházás-ellenőrző funkcióját tőkeexport-támogató szerepkörre változtatták). A működőtőke-kivitel ezt követően vett óriási lendületet (2. ábra).

* A tanulmány az MTA Világgazdasági Kutatóintézet és a Miniszterelnöki Hivatal közös programjaként működő Kína-kutatás keretében készült.

1. ábra

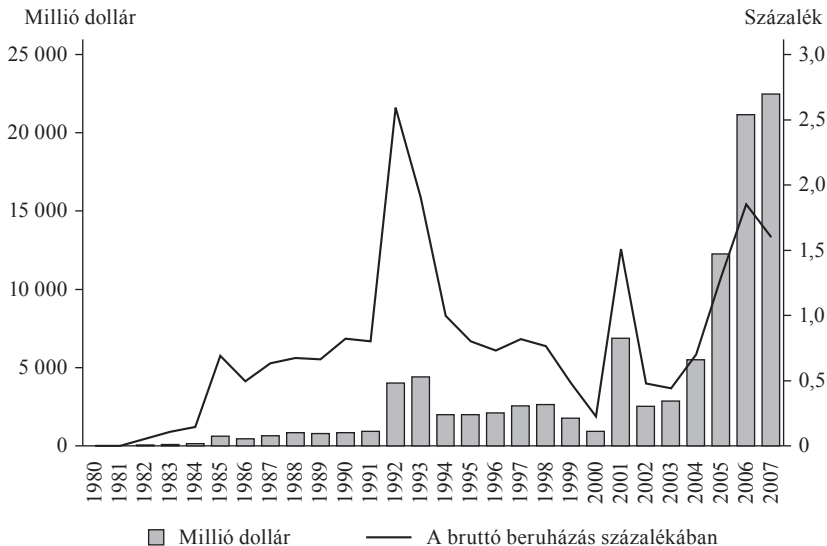
A kínai működőtőke-kivitel regionális megoszlása
a kumulatív beruházási értékek alapján, 1979–2002 (százalék)



Forrás: Ministry of Commerce of China, The Almanac of China's Foreign Trade and Economic Cooperation, 2003.

2. ábra

Kína éves működőtőke-kivitele, 1980–2007 (millió dollár és százalék)



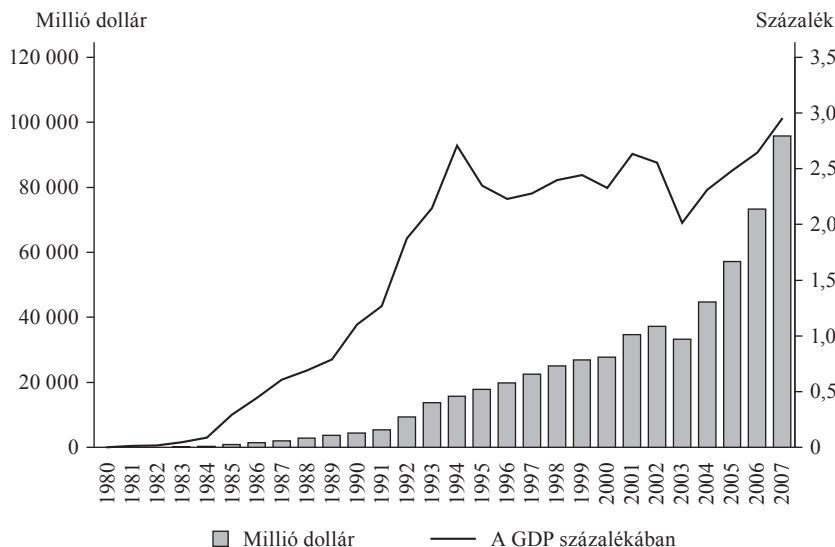
Forrás: UNCTAD World Investment Report.

A kínai működőtőke-kivitel 2000 és 2007 között 19-szeresére nőtt, az időszak végére 96 milliárd dollárt tett ki a kínai működőtőke-állomány, ami meghaladta a Kína GDP-jének 3 százalékát (3. ábra).

A kínai statisztikák nagyobbban mutatják a tőkekivitelt. A kínai kereskedelmi minisztérium szerint 2007-ben a kínai külső működőtőke-állomány közel 117,9 milliárd dollárt tett ki (Mofcom [2007]). Ebben az évben már 7000 kínai vállalat több mint 10 ezer le-

3. ábra

Kína külső működőtőke-állománya, 1980–2007 (millió dollár és százalék)



Forrás: UNCTAD World Investment Report.

ányvállalata működött a világ 173 országában. A legnagyobb kínai tőkeexportőrök állami vállalatok, és a kínai tőkeexport állományának több mint 80 százaléka állami tulajdon, 86 százaléka nem pénzügyi beruházás volt. A beruházások 40 százaléka részvénytulajdon, 37 százaléka profit-újrabefektetést, 23 százaléka egyéb beruházást testesített meg. A nettó éves kiáramlás 26,5 milliárd dollár volt, durván egyharmad-egyharmad arányban jelentett részvénytulajdon, profit-újrabefektetést és egyéb (nem specifikált) beruházást. A 2007. évi tőke kivitel közel 94 százaléka nem a pénzügyi szférát célozta.

A pénzügyi szolgáltatásokba áramló tőkebefektetések több mint kétharmada a bank-szektorban történt. 2007 végén 33 állami tulajdonban lévő kínai kereskedelmi banknak 33 leányvállalata és 19 társintézménye volt 27 országban, illetve régióban, 26 300 foglalkoztatottal, akiknek 97 százaléka volt külföldi.

A nem pénzügyi szolgáltatások terén 2007 folyamán 41 százalékkal nőttek a kínai közvetlen beruházások külföldön. A kínai transznacionális vállalatok itt 337,6 milliárd forgalmat bonyolítottak le, és 2,94 milliárd dollár adót fizettek, 658 ezer főt foglalkoztattak, akiknek azonban csak 45 százaléka volt külföldi. A kínai transznacionális vállalatok bevonásával történt export és import együttes értéke 118,9 milliárd dollárt ért el.

A működőtőke-kivitelben az évek során egyre nagyobb jelentőségre tettek szert a vállalatfelvásárlások és -egyesülések: az 1990-es évek átlagában még az összes kínai működőtőke-export állományának 16-17 százalékát tették ki, 2006-ban viszont már több mint 84 százalékát (OECD [2008]). A világ 100 legnagyobb nem pénzügyi szolgáltató transznacionális vállalata között 2006-ban már nyolc kínai volt – egy évtizede még egy sem (UNCTAD [2008]).

A kínai tőke kivitelben mindig nagy súllyal szerepeltek a fejlődő országok, de részesedésük az utóbbi években tovább nőtt. 1999 óta a fejlődő országokban lévő állomány meghaladja a fejlett országokban lévőét. 2003 és 2006 között például az összes kiáramlás 94,7 százaléka, az állomány 95,3 százaléka jutott a fejlődő országokra (OECD [2008]).

A kínai beruházások mérete és földrajzi eloszlása a kormány aktuális stratégiájához igazodik, amely ugyanakkor meghatározza Kína bilaterális gazdasági viszonyait más országokkal. Ebből adódik a kínai működőtőke-export erős koncentrálttsága is. Az első öt célország a kínai működőtőke-állomány körülbelül 85 százalékát adja. A kínai tőke nagy pénzügyi offshore-központokba áramlik, és innét áramlik tovább, vagy esetleg vissza Kínába¹: 2007-ben Hongkongban fektették be a folyó kínai működőtőke 52 százalékát, és itt volt az állomány 58 százaléka. Az állományból a Kajmán-szigetek rendre 9,8 és 14,3 százalékkal, a Brit Virgin-szigetek 7,1 és 5,6 százalékkal részesedtek. A további kedvelt területek Ausztrália, Dánia, Dél-Korea, Makaó, Oroszország, Szingapúr, Szudán és az Egyesült Államok (*Mofcom* [2007]).

A kínai tőke és a világgazdasági válság

A világgazdasági válság hatása a kínai működőtőke-kivitelre

Cheng–Ma [2007] szerint a vázolt földrajzi összetételt nagymértékben befolyásolták az adókedvezmények, s mivel ezek jelentősége csökkenni fog, a jövőben Észak-Amerika és Európa nagyobb szerepet játszik Kína működőtőke-exportjában. Ezt az állítást a 2008-ban kirobbant világgazdasági válság lehetséges forgatókönyvei igazolhatják: Kína számára e gazdaságokba való befektetés új kihívást jelent. Bár Kínának az amerikai gazdaság talpra állításában való érdekeltsége jelentős (legnagyobb exportpiaca és egyben trezorja az Egyesült Államok), a zuhanó részvényindexek az európai vállalatok felvásárlásában is érdekeltté tehetik. Különösen, hogy a kínai vállalkozói tőke még csak most bontakozik ki, és a nyomott részvényárak jó alkalmat kínálnak a „kísérletezésre”. Ugyanakkor még a válság előtt kirajzolódó és kétségtelenül Kína hosszú távú érdekeit tükröző trendek részben ellentmondanak *Cheng–Ma* [2007] állításának, de legalábbis csökkentik a kínai tőke Európa felé fordulását jelző elképzelések jelentőségét. Az utóbbi években – mint említettük – éppen a fejlődő (a nyersanyagokban gazdag afrikai és latin-amerikai) országok előtérbe kerülése jellemezte a kínai működőtőke-kivitelt. A 2007 nyarán 205 milliárd dolláros tőkével létrehozott kínai állami szuverén alap (angolul: *China Investment Corporation*, CIC) egyelőre még nincs jelen Európában, célpontjai eddig elsősorban az afrikai nyersanyag-kitermelő és az amerikai technológiai vállalatok voltak.

A két tendencia (nyersanyagokban gazdag fejlődő és technológiahordozó fejlett országokba irányuló működőtőke) valószínűleg egyszerre érvényesül majd, hiszen a hatalmas valutatartalékokból táplálkozó és az állam által támogatott külföldi beruházások expanziója ezt lehetővé teszi.

A világgazdasági válság, benne különösen az Egyesült Államok megroggyanása valóban felértékeli a fejlett országokba irányuló tőkeexportot Kína számára is, hiszen most lehet olcsón vállalati részvényekhez, piacokhoz jutni. Ugyanakkor olcsóbban lehet árukhoz is jutni, és a vásárlás egyben segíti az európai termelőket, enyhíti a válság lefolyását. Nem véletlen, hogy a kínai állam „beszerzőkörútra” küldte vállalatait Európába, aminek révén 13,6 milliárd dollár értékben vásároltak (*Wang* [2009]). Ebben a folyamatban Kelet-Európa szerepe sem elhanyagolható, mivel azonban – és ez különösen igaz Magyarországra – az itt lévő vállalatok túlnyomórészt külföldi (nyugat-európai, amerikai) tulajdonban vannak, ezek megragadása nem elsősorban magukat a fogadó országokat, mint inkább a fejlettebb anyaállamokat (vagy az ott lévő vállalatokat) érinti.

¹ Az eredetileg Kínából származó, de a pénzügyi offshore-helyekről oda visszaáramló körbeforgott (*round tripping*) tőke a becslések szerint a kínai működőtőke-import 20-30 százalékát tesz ki (*OECD* [2008]).

Különösen lényeges a külföldi tőkének a kelet-európai országokban játszott szerepe abból a szempontból, hogy Kína számára a nyersanyagok és energiaforrások mellett a fejlett technika megszerzése a legfontosabb cél. Ebben ugyanis (legalábbis bizonyos piaci résekben) adhatnak újat számára a Kelet-Európában működő vállalatok.

Kína szerepe a világgazdasági válság kezelésében

Kínával szemben nagy reményeket táplál a nemzetközi közösség a válságból való kilábalást illetően: arra számít, hogy Kína növeli részesedését a Nemzetközi Valutaalapban, ahol jelenleg kevesebb mint 4 százalékos a szavazati joga. Ezt 2011-ig 6,3 százalékra kívánják növelni, ami az Egyesült Államok után a második legnagyobb arány lenne a szervezetben (*Kan-Tao* [2009]). Kína kész nagyobb összeggel hozzájárulni a nemzetközi pénzügyi rend biztosítására hivatott szervezet büdzséjéhez, de akkor – mint Vang Csi-san (Wang Qishan) miniszterelnök-helyettes hangsúlyozta – nem a valutatartalékok nagysága, hanem az egy főre jutó GDP alapján kell megszabni a hozzájárulás mértékét (*BBC* [2009]).

Kínának hatalmasak a munkaerő-tartalékai az agráriumban – ez okozza a még ma is óriási tömegeket érintő nélkülözést. Ennek a munkaerőnek a felszívásához az országnak további masszív (legalább évi 8 százalékos GDP) növekedésre van szüksége. A tartalékokat tehát nagyrészt a belföldi munkahelyteremtésre és vásárlóerő-növelésre kívánják fordítani. A hatalmas ország azzal tesz a legjobbat a világgazdaságnak, ha fenntartja növekedését, amelyből nemzetközi egyensúlyjavító hatása is táplálkozik. Különösen az amerikai költségvetési hiány finanszírozásában játszanak kiemelkedő szerepet az exportbevételekből származó kínai valutatartalékok: az Egyesült Államok állampapírjainak közel egynegyede (2009 februárjában 744,2 milliárd dollár, 23,5 százalék) kínai kézben van. Így 2008. augusztus óta – Japánt is megelőzve – Kína az Egyesült Államok legnagyobb finanszírozójává vált (*DoT* [2009]).

Az IMF részéről is tisztában vannak a kínai növekedés világgazdasági hatásával, mint arra Murilo Portugal, az IMF vezérigazgató-helyettese utalt a G20-at megelőző, Kína válságban játszott szerepéről szóló pekingi fórumon. A 2008 novemberében meghirdetett két-éves kínai gazdaságfejlesztő csomag (amely egyszerre válságkezelő, növekedés- és keresletélénkítő) négyezer milliárd jüan értékű (a GDP 13 százalékával egyenlő) terv, amelyből 1,18 ezer milliárdot biztosít a központi kormányzat. Ez azt jelenti, hogy a kínai gazdaságba két év alatt 585 milliárd dollár pénzt pumpálnak, ezen belül 172,5 milliárd dollárt a kínai központi költségvetésből. A kínai fejlesztési terv négy fő komponense a masszív állami költelekezés, az ipari rekonstrukció (technológiai megújítás), a tudományos kutatás és a szociális biztonság (*China Military Online* [2009]). Kínának nem kell a pénzügyi szférára költenie, mivel annak szabályozottsága miatt e téren a válság közvetlenül nem éreztette hatását.

A G20-csúcs megállapodása szerint Japán és az EU 100-100 milliárd dollárt, Kanada és Svájc 10-10 milliárdot, Norvégia 4,5 milliárdot ad az IMF-nek válságkezelésre. Kína 40 milliárdot ígért. (Ezzel a kínai szavazati arány az IMF-ben alig néhány ezrelékkal, 3,807 százalékról 3,997 százalékra nő.) Kötelező erejű egyezmény eddig csak Japánnal született. A kínai álláspont szerint az IMF rendelkezésére álló források növelése nemcsak a kvóták befizetésarányos növelésével érhető el. A másik megoldás, hogy az IMF kötvényeket bocsát ki, amelyekből Kína is vásárolna. A forrásokat főleg a válságtól leginkább sújtott fejlődő országok megsegítésére kell fordítani (*Wang* [2009]).

A hazai gazdaságot célzó fejlesztési tervhez és a többiek felajánlásához képest Kína 40 milliárd dolláros hozzájárulása nem tűnik soknak, de mértéke világosan mutatja a kínai kormányzat preferenciáit. Nemcsak a belső fejlesztések támogatásáról van itt szó, hanem arról is, hogy Kína nem egyszerűen a saját szerepét szeretné növelni a nemzetközi pénzügyi

rendben, hanem általában a fejlődő országoknak kíván nagyobb súlyt adni – ahogy az a kínai miniszterelnök-helyettes Vang Csi-san által vázolt stratégiából kiderül (*Wang* [2009]).

A G20-csúcst követő elemzések is rámutatnak: Kína ugyan nem zárkózik el attól, hogy növelje befolyását a nemzetközi intézmények hagyományos struktúrájában, de nem is bízik ezeknek az intézményeknek a – gyors – megreformálhatóságában. Jól mutatja ezt az ázsiai összefogást erősítő lépése: részt vállal egy 120 milliárd dollárnak megfelelő nagyságú közös valutaalap jelentős mértékű finanszírozásában, amely alap az amerikai dollár hegemoniájának kiiktatására s egyben a régió – benne természetesen Kína – világgazdasági függetlenítése irányába mutató szándékot tükrözi. (Az alap 32-32 százalékát Japán és Kína fedezi, Dél-Korea 16 százalékot ad, és a maradék 20 százalék oszlik meg az ASEAN 10 tagországa között).²

Az alap a pénzügyi stabilizáció mellett a kínai pénzügyi befolyás növelését – például a kínai valuta nagyobb arányú használatát – eredményezheti a kereskedelmi ügyletekben, ekképpen elősegítheti Kína gazdasági fellendülését – tartják a kínai kereskedelmi miniszterium vezető kutatói. Hozzátéve azt is, hogy a G20 csupán egy fórum, s a dolgok változásával – például a világgazdasági helyzet további romlásával – az ottani (az IMF-kvóta növelésére vonatkozó) megállapodások semmissé válhatnak (*China View* [2009]).

Kínára erős nyomás nehezedik valutája leértékelésére vonatkozóan, amely nyomásgyakorlást azonban a kínai vezetés határozottan visszautasít. „Egyetlen ország sem szoríthat minket le- vagy felértékelésre” – jelentette ki a miniszterelnök, Ven Csia-pao (Wen Jiabao) még a G20-találkozó előtt (*Foster* [2009]).

A kínai kormánynak a világgazdasági válság kezeléséről alkotott elképzelésével kapcsolatos fő vonalai rajzolódnak ki a már említett Vang Csi-san miniszterelnök-helyettes *Times*-ban megjelent cikkéből. A világgazdasági kereslet szűkülésének okaiként a válság mellett Vang Csi-san kiemeli a kereskedelmi és beruházási protekcionizmust. A gazdasági segítségnyújtás, illetve válságkezelés jegyében Kína a tavalyi G20 óta körülbelül 86 milliárd dollár értékű kétoldalú cserügyletet írt alá különböző országokkal, több együttműködést kezdeményezett a nemzetközi gazdasági térben [például Dél-Korea, Kína és Japán, valamint az ASEAN közösen az International Financial Corporationnal (IFC) vagy az Inter-American Development Bankkel (IADB)]. 2008 végén a kínai export-import bank 20 milliárd dolláros kereskedelemfinanszírozási egyezményt kötött az Egyesült Államokkal, és Kína aktívan együttműködik afrikai és ázsiai országokkal is a Dél–Dél kooperáció keretében. Az európai beszerzőkörútról, melyet a kormány európai kereskedelmi egyezményei alapoztak meg, már szölvünk.

A kínai válságkezelés és Kelet-Európa

Mi következik mindebből Kína európai, és különösen kelet-európai beruházásaira nézve? Mindenekelőtt az, hogy a kínai állam olyan szektorokba, régiókba igyekszik fektetni pénzt, amelyek 1. vagy közvetlenül elősegítik Kína gazdasági teljesítményét (piacszerzés, technológiai fejlődés), 2. vagy politikai oldalról erősítik nemzetközi szerepét.

Mindez a nagyobb, állami termelő- és pénzügyi beruházásokra vonatkozik. A kisebb, főleg magánberuházások megmaradnak a kereskedelem és a szolgáltatások területén, itt is leginkább a végső fogyasztókra orientálódó szegmensben (textil- és ruhakereskedelem, vendéglátóipar stb.). Kínának elemi érdeke fűződik a világgazdasági kereslet mielőbbi fel-

² A Chiang Mai Initiative Multilateralisation (CMIM) nevű kezdeményezésről van szó, amely még az 1997–1998. évi délkelet-ázsiai válság idején indult útjára. Az eredetileg 80 milliárd dolláros alapot 2009 tavaszán az újabb válság hatására 120 milliárd dollárra növelték.

lendüléséhez. Azok iránt a befektetési lehetőségek iránt érdeklődnek, amelyek vagy piacot, vagy jelentős termelési inputot (nyersanyag, technológia) nyújtanak nekik.

Az EU keleti tagállamainak piacaí egyenként igen kicsik, nyersanyagban sem bővelkednek, marad tehát a technológiai, esetleg más speciális előny (például regionális szerepre lehetőséget adó földrajzi fekvés). Kérdés, hogy ezek az országok, illetve vállalkozásaik és – főleg – államaik mennyire nyitottak a kínaiakkal folytatott együttműködésre, például közös K+F-re, amelyből mindkét félnek kölcsönös előnyei származhatnak. A kelet-európai országok tudásukat és nem utolsósorban európai piaci ismeretüket, illetve EU-tagságuk előnyeit (piachoz jutás) adhatják. A kínai fél pedig a tőkét, amelyből a keleti EU-államok mindig is hiányt szenvedtek, valamint az óriási kínai piac felé mutató kapcsolatokat, amelyek hosszabb távon is kamatoztathatók.

Ehhez jó alapot kínál az EU-szintű kapcsolatépítés Kínával. 2009 elején kilenc szektorális egyezményt is aláírt Brüsszel és Peking, például a diákcseréről, az energetikáról, a légi közlekedésről, a szellemi tulajdonjogok védelméről stb. (EC [2009]).

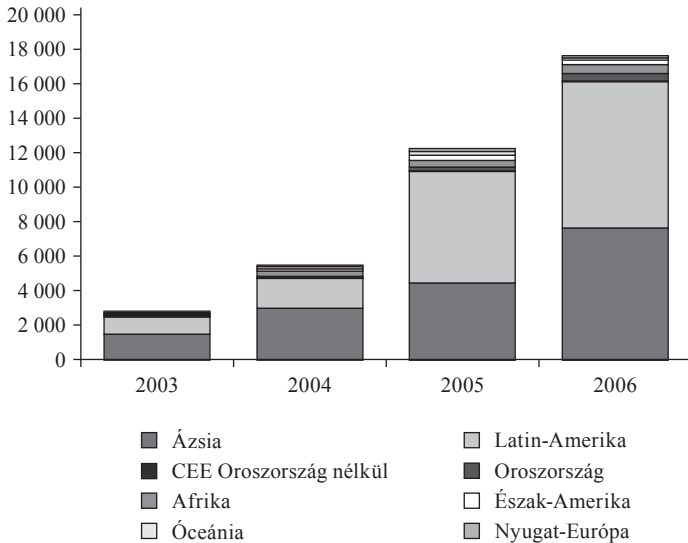
Kínai működőtőke az Európai Unióban – különös tekintettel az új tagországokra

Kína működőtőke-kivitelében a kelet-európai régió egészen a legutóbbi időkig igen kis szerepet játszott, egyes országok jelentősége pedig elenyészőnek mondható. Az 1979-ben meginduló tőkekivitelben 1993-ig még 5 százalékkal részesedett Kelet-Európa, ami a Nyugat-Európába irányuló tőkekivitelnek két és félszeresét jelentette. (A jelzett 14 év alatt a kínai tőkeexport mindössze 2 százaléka áramlott Nyugat-Európába.) A kelet-európai rendszerváltás átvágta a hagyományos „szövetségi” rendszer kereteit, s az 1990-es évektől Kína is az új világgazdasági helyzethez igazodott. Ennek következtében – igaz, növekvő volumen mellett – Kelet-Európa, sőt egész Európa relatív jelentősége is csökkent a kínai tőkekivitelben. 2000-ben a kumulatív értékek alapján képzett rangsorban a 30 legfontosabb célország között mindössze Oroszországot (6. hely), Németországot (22. hely) és Kazahsztánt (29. hely) fedezhetjük fel az európai területtel rendelkező országok közül (Mofcom [2003]). Kína külföldi működőtőke-állományában 2002-ben Európa még 6 százalékot ért el (ez is nagyrészt a nyersanyagokban és energiahordozókban gazdag Oroszországnak és Kazahsztánnak volt köszönhető), 2005-ben viszont már csak kevesebb mint 3 százalékot, messze lemaradva Latin-Amerikától és Ázsiától, amely két régió együtt mind az áramlásban, mind az állományban 90 százalékot képviselt. 2005 az az év, amikor a kínai tőkekivitelben Latin-Amerika először előzte meg Afrikát. Ekkor azonban Európa még nagyobb súllyal szerepelt Afrikánál (az éves áramlásnak rendre 4,1 és 3,2 százaléka). 2003 és 2006 között Európára jutott a kínai tőkekivitel 3,6 százaléka (OECD [2008]). Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy Európa mindeddig nem volt a kínai tőkeexport homlokterében, sőt a régió az utóbbi években még veszített is súlyából. (Lásd a 4. ábrát.) Az új kelet-európai tagországok jelentősége pedig még ennél is kisebb. Ide egyelőre – igaz, növekvő számú kivétellel – csupán a kis- és közepes méretű, többnyire kereskedelmi cégek áramlanak, a nagyobb vállalkozások beruházásaikat inkább a nyersanyaglelőhelyek közelébe telepítik.

A képlet fordítva is igaz: Európa számára a kínai működőtőke-beáramlás nem jelentős. Ha a világ egészét tekintjük, Európa jóval nagyobb súlyt képvisel az összes működőtőke vonzásában, mint a kínaiéban, szemben Latin-Amerikával és Ázsiával, amely régiók a kínai tőke számára jóval fontosabbak, mint a világ többi része számára. (2003-ban még Afrika is az átlagosnál kisebb súllyal szerepelt a kínai tőkekivitelben, ezt követően azonban a kép megváltozott, mivel Kína nagy erővel keresi az afrikai kapcsolatokat, különös tekintettel a nyersanyag- és energiaforrásokra.)

4. ábra

A kínai működőtőke regionális megoszlása (éves áramlás), 2003–2006 (millió dollár)



Forrás: OECD [2008].

A világgazdasági válság előtti utolsó elemzések (OECD [2008]) szerint 2003 és 2006 között a Nyugat-Európába irányuló kínai tőkebefektetések éves értéke körülbelül 120 millió dollár körül stagnált, míg Kelet-Európában ugyanezen időszak alatt a kínai működőtőke-export 38 millióról 500 millió dollárra nőtt. Ez utóbbi növekedés azonban szinte kizárólag az orosz piac vonzerejének volt köszönhető: ide áramlott az Európába irányuló kínai működőtőke 60 százaléka (az öt követő német piac részesedése nem éri el a 20 százalékot), a Közép-Kelet-Európába áramló kínai tőkének pedig körülbelül 90 százaléka. Oroszország tehát továbbra is stabilan a kínai működőtőke-export tíz legfontosabb célszövege között szerepel. 2006-ban az éves áramlásban a 3., az állományt illetően pedig (csakúgy mint 2000-ben) a 6. helyet foglalta el (4. ábra) (OECD [2008]). Csak ennek köszönhető, hogy 2006 végére több kínai tőke volt Közép-Kelet-Európában, mint Nyugat-Európában.

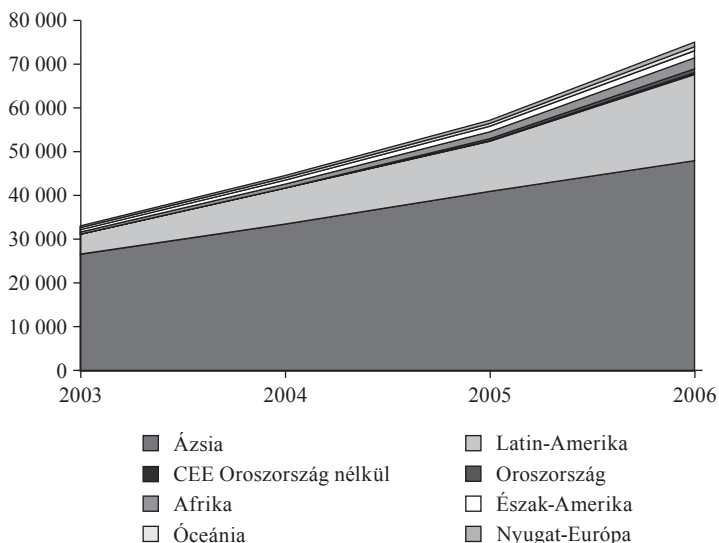
Míg az Oroszország nélkül vett közép-kelet-európai országok részesedése az éves kínai működőtőke-áramlásban csökkenő, addig az állománymutatókban már némi növekedést mutat, ami az itt keletkező profit újrabefektetésére utal: 2006-ban a kínai működőtőke 0,4 százaléka ide érkezett, szemben a korábbi 0,2 százalékkal (5. ábra) (OECD [2008]).

Mindez ismét csak azt húzza alá, hogy a kínai tőke számára a közép-kelet-európai, ráadásul jelenleg egyensúlyi zavarokkal küszködő vagy egyensúlyi zavarokkal fenyegetett országok jelentősége elenyésző a nyersanyagkincseket és óriási piacot felmutatni tudó Oroszországgal szemben. A 2004 óta taggá vált európai országokban tehát csak elenyésző mennyiségben és még annál is kisebb jelentőséggel található kínai működőtőke (6. ábra).

Európa egészének súlya a kínai vállalatokat is érintő külföldi összeolvadásokban és fúziókban alig egy százalék. A zöldmezős beruházásokban ugyan több, de – mint a 4. és 5. ábrából és az említett adatokból is látszik – még ez is alacsony. Ha csak az EU-t tekintjük, Németország dominanciája szembeszökő. Itt található az EU-ban lévő kínai működőtőke több mint egyharmada (pénzügyi szolgáltatások nélkül). A Németországban lévő kínai

5. ábra

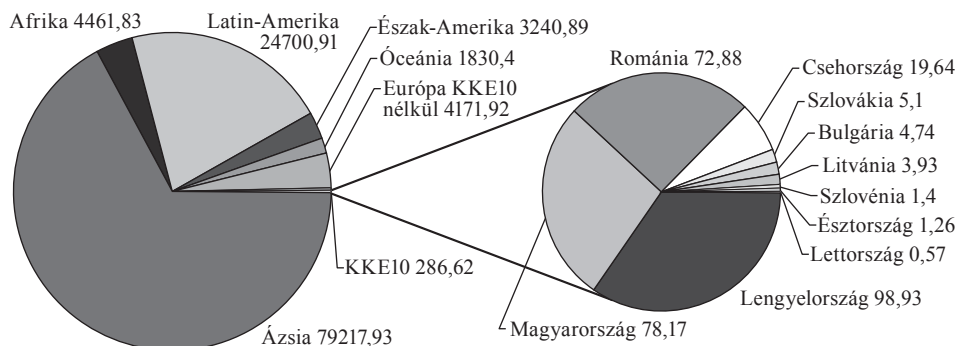
A kínai működőtőke regionális megoszlása (állomány) 2003–2006 (millió dollár)



Forrás: OECD [2008].

6. ábra

A kínai működőtőke-állomány regionális megoszlása, 2007 (millió dollár)



Forrás: Mofcom

működőtőke-állomány egymagában kétszer akkora, mint a kelet-európai új tagországokba fektetett kínai tőke (1. táblázat).

A legfrissebb trendek azonban árnyalják a képet, új tendenciákat sejtetnek. Ugyanis a kelet-európai új tagországokba az utóbbi években gyorsuló ütemben áramlik a kínai tőke (2005-ről 2006-ra például közel négyszeresére nőtt az állomány az 1. táblázatban szereplő hat új tagországban), és különösen nagyot ugrott Magyarország esetében.

Mindazonáltal az UNCTAD és a kínai kereskedelmi minisztérium (Mofcom) adatainak összevetéséből kiténik, hogy egyetlen EU-tagországban sem éri el a kínai tőke részaránya az egy százalékot a működőtőke teljes állományán belül, de még az egy ezreléket is csak

1. táblázat

A kínai működőtőke-állomány Oroszországban és az EU-ban, 2005–2006 (millió dollár)

Ország	2005	2006
Oroszország	466	930
NSZK	268	472
Egyesült Királyság	108	202
Spanyolország	130	137
Lengyelország	12	87
Olaszország	22	74
Románia	39	66
Magyarország	3	54
Franciaország	34	45
Dánia	97	36
Írország	0	25
Hollandia	15	20
Svédország	22	20
Csehország	1	15
Bulgária	3	5
Belgium	2	3
Európai Unió	768	1275

Forrás: Mofcom [2007].

néhány esetben haladja meg. Az EU–27 átlagában 0,06 százalék a kínai működőtőke aránya. A magyar adat ennél az átlagnál némileg nagyobb, 0,08 százalék, és ezzel az aránnyal sorvezető az újonnan csatlakozott kelet-európai országok között. Meg kell jegyeznünk, hogy a kínai működőtőke-állomány egyelőre kevesebb mint 0,8 százalékkal részesedik világ működőtőke-állományából (2. táblázat).

Ami az ágazati megoszlást illeti, a kínai beruházók fő célterületei Németországban az elektronika és gépgyártás, az Egyesült Királyságban az autóipar, Franciaországban számos ipari szektor, az új tagországokban az elektronika és a textilipar. Ugyanakkor figyelemre méltó a kínai működőtőke részarányának növekedése az európai kutatás-fejlesztés területén. Itt a kínai vállalatok előszeretettel hoznak létre zöldmezős beruházásokat, amelyeket egyébként a telekommunikáció és a szolgáltatások területén is kedvelnek. Más ágazatokban inkább a kereskedelmi képviselőkön keresztül terjeszkednek. A vállalatfelvásárlások és fúziók esetén a kínai beruházók a pénzügyi nehézségekkel küszködő cégeket, a versenyképes, speciális termékeket gyártó vállalkozásokat keresik, valamint a korábbi partnereket, alvállalkozókat igyekeznek integrálni (Nicolas–Thomsen [2008]). A kínai működőtőkének mindezzel együtt sincs még számottevő hatása az európai országok gazdaságára.

Az Európai Unióba irányuló kínai működőtőke mozgatórugói és a beáramlását serkentő és akadályozó tényezők az új tagországokban

2000 folyamán felmérést készítettek a külföldön beruházó kínai vállalatok körében. 100 vállalat válasza alapján a következő kép rajzolódott ki: a vállalatok 8,7 százaléka tervezett beruházást Kelet-Európában, túlnyomó többségben Oroszországban. A vállalatok elsősorban piacszerzés céljából és a vendéglátó ország befektetési kedvezményeinek vonzásában

2. táblázat
A kínai működőtőke részaránya az EU-ban, 2007

Régió	Működőtőke-állomány		A kínai tőke aránya (százalék)
	összes millió dollár	ebből: kínai	
Világ	15 210 560	117910,5	0,78
Európa	7 267 144	4458,5	0,06
Európai Unió	6 881 625	2940,7	0,04
Ausztria	126 895	4,0	0,00
Belgium	748 110	34,0	0,00
Bulgária	36 508	4,7	0,01
Ciprus	18 414	–	–
Cseh Köztársaság	101 074	19,6	0,02
Dánia	146 632	36,8	0,03
Egyesült Királyság	1 347 688	950,3	0,07
Észtország	16 594	1,3	0,01
Finnország	85 237	0,9	0,00
Franciaország	1 026 081	126,8	0,01
Görögország	52 838	0,4	0,00
Hollandia	673 430	138,8	0,02
Írország	187 184	29,2	0,02
Luxemburg	30 176	67,0	0,22
Lengyelország	142 110	98,9	0,07
Lettország	10 493	0,6	0,01
Litvánia	14 679	3,9	0,03
Magyarország	97 397	78,2	0,08
Málta	7 457	1,9	0,03
Németország	629 711	845,4	0,13
Olaszország	364 839	127,1	0,03
Portugália	114 192	1,7	0,00
Románia	60 921	72,9	0,12
Spanyolország	537 455	142,9	0,03
Svédország	254 459	146,9	0,06
Szlovákia	40 702	5,1	0,01
Szlovénia	10 350	1,4	0,01

Forrás: UNCTAD, <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3277&lang=1>, Mofcom <http://hzs2.mofcom.gov.cn/accessory/20080928/1222502733006.pdf>.

választanak külföldi telephelyet (3. táblázat). Tudni kell, hogy ebben az időben a kínai beruházások átlagos értéke viszonylag kicsi volt: 1997-ben például 2140 külföldi beruházás közül mindössze 100 volt nagyobb, mint 5 millió dollár, és 1920 esetben egymillió dollárnál kisebb volt a beruházás értéke (Wang [2002]). Ez az akkoriban élő szabályozás („formalizált állami szigor” – Artner [2008]) miatt alakult így, hiszen a 2000-es évek elejéig minden egymillió dollárnál nagyobb beruházáshoz két állami szerv jóváhagyására volt szükség.

Egy másik, 2004–2005 folyamán szintén a kínai vállalatok körében végzett felmérés tükrözi az eltelt évek szempontváltozásait, a „stratégiaibb” gondolkodás előtérbe kerülését.

Ekkor az EU-beli beruházás a kínai beruházók számára elsősorban piacszerzést jelentett, másodsorban a stratégiai részvényszerzést, valamint globális versenyképességük erősítését. Az uniós befektetések mellett szólt a kínai vállalatok szemével, hogy ekképpen kikerülhetik az EU importkvótáit, piacokra találhatnak a hazai fizetőképes kereslet korlátai miatt Kínában kihasználhatatlan kapacitásai számára, és Európában jól kamatoztathatják az ázsiai hátszág adottságaiban gyökerező komparatív előnyeiket (*Nicolas–Thomsen* [2008]).

3. táblázat

A kínai transznacionális vállalatok tőkeexportjának motivációi
(zárójelben a válaszok százalékos megoszlása)

Külföldi beruházás indoka	Vendéglátó ország vonzereje	Régió
Piacszerzés (47,1)	Működőtőke-import	Afrika (32,0)
Nagyobb profit (16,9)	ösztonzése (32,0)	Délkelet-Ázsia (20,0)
Elégtelen kereslet Kínában (14,5)	Elegendő kis induló tőke (28,7)	Latin-Amerika (18,0)
Harmadik országba irányuló export (12,1)	Olcsó munkaerő (22,5)	Közél-Kelet (9,3)
	Olcsó föld, nyersanyagok	Kelet-Európa (8,7)
	közelsége (8,4)	Közép-Ázsia (8,0)

Forrás: Wang [2002] 198. o.

Az EU külpolitikájával foglalkozó, a 2007 októberében alakult European Council on Foreign Relations (ECFR, Külkapcsolatok Európai Tanácsa) megvizsgálta, és csoportokba sorolta az EU tagországait a Kínához való gazdasági és politikai viszonyuk alapján. Az országokat egy olyan koordinátarendszerben helyezték el, amelynek függőleges tengelye a Kínával szembeni gazdasági (negatív értékek: protekcionista, pozitív értékek: liberális) alapállást, vízszintes tengelye a politikai (negatív értékek: kritikus, pozitív értékek: elfogadó) megítélést jelölték. A keleti tagországok a következő csoportokba kerültek (*4. táblázat*).

– Protekcionista kereskedelem- és beruházáspolitikai, valamint Kínával szemben kritikus magatartást tanúsítónak ítélték Lengyelországot, nálánál is kritikusabbnak, de inkább liberálisnak Csehországot.

– Lettország és Litvánia mindkét előbbi országnál a liberálisabb és kevésbé Kína-kritikus besorolást kapott. Hozzájuk közel áll Észtország, némiképpen liberálisabb gazdaságpolitikai attitűddel, és lényegében semleges (se nem kritikus, se nem elfogadó) Kínapolitikával.

– Szlovénia és Bulgária enyhén liberális és viszonylag elfogadó, Szlovákia és Románia elfogadóbb, de enyhén protekcionista minősítést kapott.

– Magyarországot liberálisabbnak és az eddig említettek közül csak Romániánál kevésbé elfogadóbbnak ítélte *Fox–Godement* [2009] (4. o.)

Magyarországi sajátosságok

KEDVEZŐ JELEK. Magyarországot földrajzi fekvése alkalmassá teszi, hogy központi, elosztó-közvetítő szerepet játsszon. Ezért a Kelet-Európa–Kína relációban is ilyen szerepre tör, amit alátámaszt, hogy több kínai cég, sőt a kínai politika is úgy vette/veszi számításba Magyarországot, mint európai terjeszkedésének kiindulópontját. Magyarországot adottságai és az eddig ez irányba tett lépések erre alkalmassá is teszik.

– Az Ázsia Centerben lévő kínai kereskedelmi központ (Kínai Márkás Termékek Kereskedelmi Központja) 2008. márciusi megnyitásával, ahová a tervek szerint 2000 céget várnak, létrejött egy hídfőállás vagy legalábbis annak lehetősége a kínai cégek számára

4. táblázat

A kelet-európai EU-tagországok osztályozása Kínához való viszonyuk alapján

Gazdaság	Politika	
	kritikus	elfogadó
Liberális	Észtország (politikailag semleges) Lettország Litvánia Csehország	Szlovénia Bulgária (gazdaságilag semleges) Magyarország
Protekcionista	Lengyelország	Szlovákia Románia

Forrás: saját táblázat Fox–Godement [2009] alapján.

a régióban való terjeszkedéshez. (Ezen kívül csak még egy ilyen központ van a világon, mégpedig Dubaiban.) A kínai kereskedelmi központ létrehozásáról a két ország kormányfői állapodtak meg, ami arra utal, hogyan lehet nagyot lépni előre a Kínával való gazdasági kapcsolatok terén.

– Peking és Budapest között közvetlen repülőjárat működik.

– A Bank of China egyetlen európai fiókja Budapesten található 2003 óta (a banknak ez a regionális központja).

– A becslések szerint körülbelül 20 ezer kínai állampolgár tartózkodik Magyarországon (Fox–Godement [2009] 85. o.), amely az egyetlen európai ország, ahol (2004 óta) két tannyelvű, az oktatási rendszerbe integrált kínai iskola működik (Mohr [2008]). A távoli országokkal való kapcsolatteremtésben mindig döntő szerepük volt a diaszpóráknak.

– A kapcsolatépítésnek jót tett a 2007–2008 folyamán Kínában megrendezett *Magyar Évad* és a kapcsolatok építését könnyíti az is, hogy két kínai egyetemen is tanítják a magyar nyelvet.

Míndehhez járul a magyar miniszterelnök kínai látogatása, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarán belül létrejött magyar–kínai tagozat (2004), a magyar–kínai informatikai együttműködést segítő információtechnológiai iroda Shenzhenben (2005), amelyeket jól kiegészítenek a különböző szintű üzleti fórumok (PBKIK [2004]), vagy az 1995-ben magyarok által alapított Kínai Kulturális és Művészeti Központ, és nem lehet eléggé hangsúlyozni a jó politikai kapcsolatok szerepét sem. (Mint korábban láttuk, Magyarország Románia után a legelfogadóbb Kínával szemben a kelet-európai térségben – Fox–Godement [2009].)

Magyarország további vonzereje a kutatás-fejlesztési képességében van. A legnagyobb kínai beruházások között szerepel egy vezető kínai számítástechnikai cég szoftverfejlesztő központja (Neusoft), valamint az összejt kutatás (Beike Biotechnology). A jelentősebb csúcstechnológiai beruházások közé tartozik még például a Hisense–Flextronics közös leányvállalatának keretében történő lcd-panelgyártás, vagy a Huawei vezető telekommunikációs cég magyarországi üzeme (Mohr [2008]).

Egyelőre azonban még a kínai befektetők „mindenevők” Magyarországon. Több ezer kis (többnyire textil- és ruhakereskedő) cég működik az országban, bár ezek a tőkeállomány szempontjából alig jelentenek valamit. Viszont kínai befektetők vásárolták meg a Skála üzletlánc egy részét, van itt kínai csomagolóanyagot gyártó üzem (Livan Biodegradable Product Co. Ltd), csavargyár, és találkozhatunk kínai infrastrukturális beruházással is. Így például kínaiak építenek Vát község határában egy teherszállító gépek fogadására alkalmas repülőteret, ami körülbelül évi 170 ezer tonna áru befogadására lesz képes. Mára több balatoni, budapesti szálloda is kínai kézben van. Most, a világ gazdasági válság idején, amikor a hagyományos autópári piacvezetők sora rogyyan meg, kínai autógyártók érdeklődnek Magyarországra és Lengyelországra.

A magyar Külügyminisztérium nyilvántartása szerint 1989 óta négy egyezmény született Kínával: egy jogi, egy adózási, egy vámügyi és egy állategészségügyi.³ Ezekhez azonban tárcaközi egyezmények sora járul, például a légi közlekedés, turisztika, K+F, környezetvédelem stb. területén (Németh [2005]). Összesen 27 állam- és kormányközi és több mint 20 tárca- és intézményközi megállapodás és munkaterv van hatályban hazánk és a Kínai Népköztársaság között.

KEDVEZŐTLEN JELEK. Mindeme kedvező mozzanatok mellett azonban vannak olyan jelek is, amelyek a kínai kapcsolatok jelentőségének alábecsülésére mutatnak.

– A magyarországi Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium jogelődje a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium beáramló működőtöke-beruházásokkal foglalkozó időszaki jelentése (*Áttekintés az aktuális ...* [2008] meg sem említi a kínai tőkét, még 2008 áprilisában sem, amit indokolhat a Magyarországon lévő kínai tőke kis mértéke, de nem indokol a benne rejlő lehetőség.

– „*A külgazdasági kapcsolatrendszer fejlesztésében emellett kiemelt irányt jelentenek Oroszország és egyes kelet-európai országok, Délkelet-Európa, az Egyesült Államok, Kína és más ázsiai országok, valamint a Közel-Kelet értékesítési piaci*” – állítja a Külügyminisztérium külgazdasági stratégiája.⁴ Ehhez képest a stratégia többé meg sem említi Kínát, tehát neve mindössze egyszer (az imént idézett helyen) szerepel, de Ázsia is csak összesen négyszer. Ezzel szemben Európára több mint kilencvenszer történik hivatkozás. Vajon Európa kilencvenszer fontosabb Magyarországra nézve, mint a világ legnépesebb és évtizedek óta a leggyorsabb ütemben növekvő gazdasága, amely egyes becslések szerint (Ernst & Young) egy évtizeden belül utolérheti, sőt leghagyhatja az Egyesült Államokat? Amelynek egyik bankja (ICBC – Industrial & Commercial Bank of China) lett a világ legnagyobb hitelintézete 2009 elején a betétállománya alapján, és amely a világ második és harmadik legnagyobb bankját is birtokolja? (*Profitline* [2009], *Kirchfeld* [2008].) Amely a világ legnagyobb autópiaça és az internethasználók száma alapján a világ legnagyobb internetes hatalma? (*Bodnár* [2008].)

Záró gondolatok

A kínai működőtöke exportja a világgazdaság számára új impulzusokat jelenthet mind a gazdasági lehetőségek (kereslet, termelési kapacitás, foglalkoztatás), mind a gazdasági válság utáni nemzetközi rend szempontjából (kiegyensúlyozottabb, a fejlődő országok érdekeit jobban figyelembe vevő, szabályozottabb nemzetközi pénzüpiacok). Ezért a kelet-közép-európai, félperifériás országok – és különösen Magyarország – számára a vele való kapcsolatépítés a tőkeinjekció mellett új megoldások keresésében és találásában nyújthat segítséget. A kínai gazdasággal való kapcsolat tehát a tőkeimporton, a kínai, többnyire állami vállalatokkal való együttműködésen keresztül nyitottabbá teheti a kelet-európai országokat mind gazdasági, mind társadalmi értelemben.

Altalában is, de Kínával kapcsolatban különösen igaz, hogy a gazdasági kapcsolatok fejlődésében kulcsszerepe van az államnak. Kína működőtöke-exportját az állam vezérli, a hazai fejlesztési céloknak, a világgazdasággal, globális szerepvállalással kapcsolatos stratégiának alárendelten. Ez azzal jár, hogy a kitűzött fő relációkba irányuló forgalmat mindig magas szintű állami kapcsolatépítéssel alapozzák meg. Magyarország Kínával fenntartott

³ Lásd a Külügyminisztérium által működtetett CONTRACT Web elnevezésű honlapot: <http://www.kulugyminiszterium.hu/szerzodes/main.aspx>.

⁴ http://www.kum.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/kulkapcsolati_strategia/hu_kulkapcs_strat.htm (14. o.).

gazdasági kapcsolatainak sikerei is – amelyek régióinkban e tekintetben a legjobb helyzetet jelentik számunkra – részben az aktív kül- (gazdaság-) politikának köszönhetőek. A magyar gazdaságdiplomácia – a már idézett külügyi stratégiai alapvetésben méltánytalanul elhanyagolt Kína-kapcsolatokkal ellentétben – a gyakorlatban számos lépést tett a két ország közti viszony aktivizálására. Kétségtelenül ennek tudható be az is, hogy a két ország kölcsönösen kimagasló szerepet játszik a másik ország régiójával fenntartott gazdasági kapcsolatokban (Lengyelország után Kína második legnagyobb kereskedelmi partnere a tíz új kelet-európai tagország közül Magyarország, és Magyarország számára a Kínával folytatott kereskedelem a legnagyobb az ázsiai térségben. A kínai diaszpóra szempontjából Kína számára kiemelkedő jelentőségű Magyarország, és itt van egyetlen regionális bankja is stb.)

Az említett kormány- és alsóbb szintű lépések (miniszterelnöki látogatás, CBTC, it-iroda Shenzhenben, közvetlen légi kapcsolat stb.) kétségtelenül elősegítik a két ország és vállalkozások közeli kapcsolatát. A továbbfejlődés, a kínai tőke bevonása azonban „csak hosszú távú, stratégiai elkötelezettséget tükröző magyar állami garanciavállalás mellett lehetséges” (Rácz [2008] 4. o.). Ennek keretében felkínálható például Magyarország vízi útjainak, gazdasági logisztikai adottságainak kihasználása is (lásd bővebben *Novák-Túry* [2008]).

A kínai kapcsolat további építésére való törekvés helyessége mellett szól, hogy Kína az utóbbi években erőteljesebb tőkeexpanzióba kezdett (lásd például a 205 milliárd dolláros állami szuverén alap létrehozását 2007 nyarán), és a világgazdasági válság idején ezt a törekvését láthatólag erősíteni kívánja. Ez azt jelenti, hogy több és nagyobb vállalatok keresnek majd maguknak telephelyet, és ezt, illetve az ehhez szükséges regionális központokat – egyéb gazdasági szempontok mellett – nyilván inkább ott fogják felállítani, ahol már kiépített kapcsolatrendszerre és jó fogadókészségre találnak.

A kínai–magyar kapcsolatok, így a tőkebeáramlás gátjai között megemlítendő a magyar lakosság ismereteinek hiányossága Kínát, a kínai gazdaságot, kultúrát, teljesítményt illetően. Az információhiány hozzájárul ahhoz, hogy még az üzleti szféra sem ismeri fel a kínai kapcsolatokban rejlő lehetőségeket, ezért a vállalatok rendszerint már az első nehézségektől visszariadnak.

Kína számára a fejlett technológia megszerzése alapvető, stratégiai fontosságú cél. A kínai kormány nagy súlyt fektet a technológiai fejlődésre, és jelentős pénzeket investál a hazai K+F-be. Am a technológiai innovációkra, többek között korszerű mezőgazdasági és környezetvédelmi eljárásokra fogékony kínai vállalatoknak sem elég a már készen talált magyar fejlesztéseket kínálni: értékesítésre csak a kínai hasznosítást elősegítő módosítások után lehet számítani, amihez előzetes tájékozódás, sőt tőkebefektetés szükséges. Mint *Mohr* [2008] megállapítja: nem elég „vaktában próbálkozni” (6–7. o.). Ugyanakkor változtatni kell a szemléleten, miszerint csak tőlünk tanulhatnak a kínaiak, mi tőlük nem. A kínai társadalomban például sokkal kevésbé jellemző az individualista gondolkodás, miközben a lassú, fokozatos fejlődés elvét követik a nagy, gyors változtatások helyett.

A tanulás egyik területét éppen a fejlett technológiák jelentik (például közös K+F-tevékenység révén), hiszen Kína az utóbbi években e tekintetben számottevően előre lépett – ami megmutatkozik például exportáru szerkezetének modernizálódásában is (lásd bővebben *Novák-Túry* [2008]).

Hivatkozások

- ARTNER ANNAMÁRIA [2008]: A kínai működőtőke offenzívája. Statisztikai Szemle, 86. évf. 9. sz. 850–874. o.
- ÁTTEKINTÉS AZ AKTUÁLIS ... [2008]: Áttekintés az aktuális működőtőke-beáramlási folyamatokról. Aktualizálva 2008. április 7-i adatok alapján. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium stratégiai főosztály, Budapest, http://www.nfgm.gov.hu/data/cms670842/fdi_2007q4.pdf.

- BBC [2009]: China ready to contribute to IMF. BBC News, március 27. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7967706.stm>.
- BODNÁR ÁDÁM [2008]: Kína a világ legnagyobb online nemzetévé vált. HWSW. március 14. http://www.hsw.hu/hirek/35554/kina_internet_piac_egyesult_allamok_penetracio.html.
- CHENG, L. K.–MA, Z. [2007]: China's Outward FDI: Past and Future. NBER, július, http://www.nber.org/books_in_progress/china07/cwt07/cheng.pdf.
- CHINA MILITARY ONLINE [2009]: IMF Official: China's stimulus plan a great contribution to the world. China Military Online. english.chinamil.com.cn március 22. http://english.pladaily.com.cn/site2/news-channels/2009-03/22/content_1697523.htm.
- CHINA VIEW [2009]: Analysis: At G20, China finds way to raise stature in world finance. China View, április 4. http://news.xinhuanet.com/english/2009-04/04/content_11129289.htm.
- DoT [2009]: Major foreign holders of treasury securities. United States Department of Treasury, szeptember 16. <http://www.treas.gov/tic/mfh.txt>.
- EC [2009]: EC and China sign nine cooperation agreements and foster dialogue on global solutions to economic and financial crisis and climate change. Press Release by the European Commission. 04/02/2009.
- FOSTER, P. [2009]: G20: China faces calls to play a greater role in global recovery. [Telegraph.co.uk](http://www.telegraph.co.uk), március 17. 8. o. <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/g20-summit/5005946/G20-China-faces-calls-to-play-a-greater-role-in-global-recovery.html>.
- FOX, J.–GODEMENT, F. [2009]: Policy Report. A Power Audit of EU-China Relations. European Council on Foreign Relations (ECFR), London, április.
- ITDH: Befektetési támogatások. http://www.itdh.hu/engine.aspx?page=Itdh_Tokebehozatal
- KAN, H.–TAO, L. [2009]: China's IMF Quota Set to Surpass Japan's. [Caijing.Com.Cn](http://english.caijing.com.cn), április 2. <http://english.caijing.com.cn/2009-04-02/110132520.html>.
- KIM, J. C. [2006]: The Political Economy of Chinese Investment in North Korea. *Asian Survey*. November–december, Vol. 46, No. 6. 898–916. o.
- KIRCHFELD, A. [2008]: ICBC Deposits Citigroup as Chinese Banks Rule in New World Order. [Bloomberg.com](http://www.bloomberg.com). február 4. <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601103&sid=aBhYtHt.s3gM>.
- MOFCOM [2003]: The Almanac of China's Foreign Trade and Economic Cooperation, 2000–2003. Ministry of Commerce of China, Peking.
- MOFCOM [2007]: Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investments 2007. Ministry of Commerce of People's Republic of China–National Bureau of Statistics of China–State Administration of Foreign Exchange, Peking. http://tradeinservices.mofcom.gov.cn/upload/2009/04/10/1239346168141_20005314.pdf.
- MOHR RICHÁRD [2008]: Az Ön Partnere Kínában. Magyar–kínai kapcsolatok. Rövidített változat, Eastinfo Szolgáltató és Kereskedelmi Kft., Peking.
- NÉMETH ÁGOTA [2005]: Kínai–magyar gazdasági kapcsolatok. 2005. szeptember 22. Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Ipari Kamara <http://www.pbkik.hu/index.php?id=4958>.
- NICOLAS, F.–THOMSEN, S. [2008]: Chinese Direct Investment in Europe. IFRI and Paris-Est University, OECD. Conference paper, EU Magnets for Chinese Companies: Refuting the Myths. Szeptember 17., Chatham House, London.
- NOVÁK TAMÁS–TURY GÁBOR [2008]: Magyarország mint regionális központ Kína számára Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában – a regionális kooperáció lehetőségei. A MEH–VKI Kína–2008 projektje keretében készült tanulmány. Kézirat. MTA VKI, Budapest.
- OECD [2008]: Investment Policy Reviews: China. OECD, Párizs.
- PBKIK [2004]: Magyar–Kínai Üzleti Fórum, 2004. szeptember 15. Pécs–Baranya Kereskedelmi és Iparkamara. <http://www.pbkik.hu/index.php?id=3096&term=>.
- PROFITLINE [2009]: A kínai ICBC lett a világ legnagyobb bankja. [Profitline.hu](http://www.profitline.hu), április 15., <http://www.profitline.hu/index.php/hircentrum/hir/131145/rss>.
- RÁCZ LAJOS [2008]: A magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének lehetőségei. A MEH–VKI Kína–2008 projektje keretében készült tanulmányok összefoglalója. Kézirat, Budapest.
- UNCTAD [2008]: Top 100 TNC. World Investment Report. http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf.
- WANG, M. Y. [2002]: The motivations behind China's Government-initiated industrial investment overseas. *Pacific Affairs*, Vol. 75. No. 2. 187–206. o.
- WANG, Q. [2009]: G20 must look beyond the needs of the top 20. *The Times*, március 27.